

A magyar nemzetiség közművelődési könyvtári ellátása Szlovákiában

Helyzetjelentés a komáromi járásból

FUTALA Tibor

A szlovák könyvtárosok f. évi június 15-16-án ünnepelték a járási könyvtárak fennállásának huszadik évfordulóját. Ebből az alkalomból Poprádon tanácskozássra gyűltek össze, megvitatták e könyvtártípus jelenlegi helyzetét és fejlesztési feladatait. Az egyik hozzászóló Klára Gundová volt, aki a vegyes lakosságú járások sajátos helyzete felől közelítette meg a kérdést, konkrétan a komáromi járás könyvtári helyzetével foglalkozott. Minthogy hozzászólása sokszorosításban rendelkezésünkre áll, legfontosabb, a lenini nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítását tükröző részeivel olvasóinkat is meg akarjuk ismertetni.^x

A NEMZETISÉGEK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSÁNAK FONTOSSÁGA

A szerző abból indul ki, hogy az egységes könyvtári rendszer fejlődésének járási irányítása eleve feltételezi a különböző típusú könyvtárak működésének és együttműködésének elemzését. Ezek a járási elemzések meglehetősen idő- és munkaigényesek, különösen ha a járás nemzetiségi megoszlására is tekintettel vannak.

A tanácsi szervezeteknek és a könyvtárosoknak ennek ellenére vállalniuk kell ezeket az elemzéseket, hisz az összes szlovákiai járás 30 %-a vegyes nemzetiségű. Nélkülük nem lehet "adekvát módon biztosítani a könyvtári szolgáltatás mennyiségi és minőségi színvonalát".

^xGUNDOVÁ, Klára: K problematike riadenia knižníc v dvojjazyčnom okrese. [A könyvtárak irányításának problematikája egy kétnyelvű járásban.] Komárom, 1971. soksz. 11 p.

A KOMÁROMI JÁRÁS JELLEMZÉSE

A jelenlegi komáromi járás az ország közigazgatási átszervezésének nyomán 1960-ban alakult. A volt komáromi, csalai, hurbanovói (ógyallai) és štúrovói (párkányi) járást foglalja magában. Mezőgazdasági-ipari jellegű területi egység. 48 termelészövetkezete és 4 állami gazdasága van. Jó minőségű termőföldjei és kedvező természeti feltételei következtében a mezőgazdasági termelés előtt egyre reményteljesebb távlatok bontakoznak ki. A járás legjelentősebb ipari üzeme a komáromi Szlovák Hajógyár.

A járásban 41 község és 78 lakott hely található. Területe 1100,08 km², lakossága 105 549 fő, népsűrűsége 96.

74 473 felnőtt lakosából 49,7 % a munkás, 25,7 % a termelészövetkezeti paraszt, 16,1 % az egyéb alkalmazott. 8,5 %-ot tesznek ki a közelebről meg nem határozott kategóriák. A járásban 52 808 férfire 52 745 nő jut.

A lakosság vegyes nemzetiségű. A szlovákok száma 31 172 (30,6 %), a magyaroké 72 978 (69,7 %), az egyéb nemzetiségűeké 85.

A járásnak 101 általános és 8 középfokú iskolája van. Ebből 47 magyar tan nyelvű.

A TANÁCSI KÖNYVTÁRAK HELYZETE 1970-BEN

Az 1970 folyamán beszerzett 13 660 kötetből 40,1 % volt a szlovák, 52,8 % a magyar és 7,1 % az egyéb nyelvű könyv.

A teljes állomány 208 060 kötetet tett ki. Az állomány nyelvi megoszlása: 48,9 % a szlovák, 46,5 % a magyar, 4,1 % a cseh, 2,3 % az orosz, 0,2 % az egyéb nyelvű könyv.

A járás egy lakosára 1,97 kötet jutott. Egy szlovák lakosra 2,9, egy magyarra 1,28, egy szlovák olvasóra 16,5, egy magyarra 8,8 kötet.

A 13 258 beiratkozott olvasóból 34,9 % volt a szlovák, 65,1 % a magyar nemzetiségű. A kölcsönzések száma 338 607 kötetet tett ki, ebből egy lakosra 3,1, egy olvasóra 22,2 kölcsönzés jut. A teljes kölcsönzési forgalom megoszlása:

- szlovák nyelvű könyvek 39,4 %,
- magyar nyelvű könyvek 49,9 %,
- egyéb nyelvű könyvek 1,0 %.

A tanácsai közművelődési könyvtárak hálózatában összesen 246 rendezvény volt: 39,9 % szlovák, 60,1 % magyar nyelvű.

Mechanikus számítás szerint, tehát hogy a szlovák olvasó szlovák nyelvű könyvet olvas, a magyar meg magyar nyelvűt, egy szlovák lakosra 4,1, egy magyarra 2,7, egy szlovák olvasóra 23,3, egy magyarra 18,9 kötetnyi kölcsönzés jutott. Ez azonban torzít, hisz a magyar nyelvű lakosság köréből mind többen tanulnak meg szlovákul olyan fokon, hogy szlovák nyelvű műveket olvashatnak. Ez különösen az egyetemet és főiskolát végzők és végzetek, valamint a szakemberek körében figyelhető meg.

AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK HELYZETE 1970-BEN

A tanári-tanítói könyvtárak állománya 1970-ben 81 174 kötetet tett ki. Ebből a szlovák nyelvű művek 34,9 %-ot, a magyar nyelvűek 65,03 %-ot képviseltek. 1044 olvasójukból 19,4 % volt szlovák, 80,5 % magyar nemzetiségű. Az év folyamán kikölcsönzött 4100 kötet 8,7 %-a volt szlovák, 91,4 %-a pedig magyar nyelvű.

A járás tanulói könyvtáraiban összesen 49 152 kötetnyi állomány volt az év végén. Ebből szlovák nyelvű 37,6 %, magyar nyelvű 62,6 %. Az állományt 11 825 olvasó használta: 34,79 % szlovák, 65,2 % magyar nemzetiségű. A tanulói könyvtárak az év folyamán összesen 44 580 kötetet kölcsönöztek. Ebből 42,8 % volt a szlovák nyelvű, 57,2 % a magyar nyelvű irodalom. 1970 folyamán az iskolai könyvtárak 9254 kötetnyi könyvvvel gyarapodtak. A gyarapodásból 5551 kötet - 59,9 % - volt szlovák, 3590 - 38,8 % - magyar nyelvű mű. 1,2 %-ot tettek ki az egyéb nyelvű gyarapodások.

Az állománygyarapítás fenti alakulását részben a szlovák és a magyar tan nyelvű iskolák aránya, részben az magyarázza, hogy a magyar tan nyelvű iskolákban is meg kell lenniük a szlovák klasszikusok kötelező és ajánlott olvasmányként szereplő sorozatainak.

HOGYAN JUTOTTAK IDÁIG?

A szerző joggal állapítja meg: "A vizsgált könyvtárak munkájának elemzéséből kitűnt, hogy működésük egészében véve megfelelő."

A jelenlegi helyzet eléréséhez sok külső és belső akadályt kellett legyőzni. A külső akadályok között mindenekelőtt a magyar nyelvű irodalom megvásárolhatóságának nehézségeit kell megemlítenünk. Korábban a magyar nyelvű irodalmat Prágából osztották szét. A magyar nyelvű könyvek ennek követke-

tében néha negyedéves késéssel jutottak csak el a könyvesboltokba. Ráadásul az érkezett könyvekből a sikerkönyveket azonnal szétkapkodták, s így ezekből a könyvtárakba gyakran egyetlen példány sem jutott.

A csehszlovákiai magyar nyelvű könyvkiadás sem elégítette ki az igényeket. E probléma komplex megoldása felé, legalábbis ami a szépirodalmat illeti, jelentős lépés volt, hogy 1967. január 1-én Szlovákiában – Tatran néven – külön vállalat alakult a magyar nyelvű irodalom kiadására, amely jelenleg Madách Könyvkiadó néven működik. Ennek feladatkörébe beletartozik a könyvterjesztés és eladás is. Ezen kívül koordinálja a behozatalt, illetve a közös kiadásokat. Ez a vállalat az irodalomellátás tekintetében jó problémaismeretről tesz tanuságot, s így beváltotta a hozzá fűzött reményeket.

A magyar nyelvű könyvekkel való ellátás decentralizálása, a Tatran, illetve a Madách Könyvkiadó létrejötte, valamint számos egyéb intézkedés nyomán bővült a magyar könyvek választéka és megrövidült a "kereskedelmi átfutási idő" is.

Ennek bizonyágai a következők:

- 1970-ben a komáromi járás könyvesboltjaiban 2 336 020,- Kčs értékű könyvet adtak el. Ennek 28,4 %-át a Magyarországról behozott könyvek, 10,3 %-át a csehszlovákiai és a közös kiadású magyar nyelvű könyvek, 61,3 %-át pedig a szlovák és a cseh kiadók termékei teszik ki;
- a Szlovák Könyv igazgatóságának 1968 óta évi 7 millió Kčs összegű keret áll rendelkezésére ahhoz, hogy közvetlen kiválasztással Magyarországon vásároljon könyvet Nyugat-Szlovákia szükségleteinek kielégítésére. Ennek keretében a komáromi járási könyvesbolt és a pozsonyi könyvesbolt vezetője negyedévenként válogatja ki az újdonságokat, természetesen a közművelődési könyvtárak szükségleteit is figyelembe véve.

Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy a magyar nemzetiségű lakosság szükségletei kielégítéséhez annyira szükséges tudományos, műszaki, egészségügyi, természettudományi, művészeti, zenei irodalmat, valamint szótárakat és irodalmi-tudományos publikációkat lényegében be lehessen szerezni és végképp megszüntetni a magyar nyelvű irodalom beszerzésének esetleges voltát.

A járási tanács és a járási könyvtár feladata volt, hogy a könyvkereskedelmi lehetőségek javulásával párhuzamosan növelje az állománygyarapítási kereteket. Mig 1965-ben a komáromi járás egy lakosára évi 2 Kčs állománygyarapítási összeg jutott, addig 1969-ben és 1970-ben már 3 Kčs. (A fejlődés az egyes járásokban nem volt egyenletes, mert mig a dunaszerdahelyi járás a maga 1 főre eső 3,97 Kčs összegű állománygyarapítási keretével még a komáromi járást is jelentősen meghaladta, addig az érsekújvári járásban csak 2,16, a galántaiban 1,9, a lévaiban 1,63 Kčs esett egy főre.)

Tekintettel arra, hogy a vegyes lakosságú járások állománygyarapítási keretei lényegesen nem haladják meg a tisztán szlovák járások állománygyarapítási kereteit, igen nagy szükség van arra, hogy a járási tanács népművelési felügyelője rendszeresen keresse fel a községi tanácsok üléseit, és további póthiteleket szerezzen az állománygyarapításra. A komáromi járás él is ezzel a lehetőséggel, és esetenként lényeges összegeket sikerül szereznie a vegyes lakosságú községek állománygyarapításának jobbá tételére.

Az illetékes járási könyvtárakat ugyancsak az állománygyarapítási keretek szűkös volta készteteti nagyon körültekintő munkára. A komáromi járási könyvtárat az illetékes párt- és tanácsi szervek 1963-ban bizták meg azzal, hogy kísérelje fokozott figyelemmel a magyar nemzetiségű lakosság könyvtári ellátását és viselje a felelősséget annak javításáért. "Az állomány nyelvi megosztásának figyelemmel kísérésére - írja a szerző -, az késztetett bennünket, hogy járásunk kétnyelvű, és a szlovák és a magyar lakosság megfelelő politikai, szakmai, kulturális és ideológiai fejlődésének biztosítása érdekében javítani kívántuk az állományok összetételét. A szak-, a szép- és az ifjúsági irodalom megfelelő arányait a lakosság nemzetiségi összetételét tekintve is biztosítani akartuk".

A komáromi járási könyvtár az eddigi tapasztalatok alapján 1971-ben áttért a központositott állománygyarapításra. Az iskolai könyvtárak esetében is a közművelődési könyvtárak számára kiadott jegyzékeket használják fel. A jegyzékeken javasolt könyveket egy bizottság választja ki. Ennek tagja a járási tanács népművelési felügyelője, a járási könyvtárigazgató és a járási könyvtár néhány szakembere. A szlovák és a magyar kiadók kiadási tervei alapján dolgoznak. A közművelődési könyvtárak a járási könyvtár által publikált jegyzékeken rendelik meg a szükséges címeket és példányszámokat. A megrendelt irodalmat havonként juttatják el a könyvtárakhoz. Az egyes községeknél lévő állománygyarapítási keretek egynegyedét egyéni vásárlásra tartják fenn. Az iskolai könyvtárak munkájának fellelítésére a járási tanács az 1971/72. tanévre vonatkozóan mintakönyvtári pályázatot írt ki, s ennek állományfejlesztési konzekvenciái is lesznek.

A járási könyvtár és a járási tanács könyvtári irányító munkáját nehezítik az elégtelen elhelyezési, anyagi és személyi feltételek. A magyar nemzetiségű könyvtári ellátásának megjavítását célzó intézkedéseik ennél fogva még nagyobb figyelmet érdemelnek. Most, hogy az állománygyarapítás hatékony rendszere lényegében kialakult, nagyobb figyelmet kívánnak fordítani a könyvtári személyzetre. "A könyvtári dolgozók további szakmai és ideológiai fejlődése - hangsúlyozza ezzel kapcsolatban a szerző - a legfontosabb kérdések egyike, minthogy meghatározó módon tőlük függ, hogy a jelenlegi és a perspektivikus feladatok miképpen teljesülnek. A könyvtárosok befolyásolják a kulturális politikát, határozzák meg a nevelési és a közművelő-

dési programokat, és az egyes könyvtárakban ők teremtik meg a különböző vállalkozások sikeréhez szükséges légkört. A vegyes nemzetiségű járások területén meg kell szigorítani a könyvtárosok kiválasztását. Az alkalmazás alapfeltételül mindkét nyelv és mindkét irodalom ismeretét kell tenni."

Az egyetemi könyvtár struktúrájának korszerűsítése

David KASER

A Cornell University (USA) könyvtárának igazgatója olyan elgondolásokat vet fel cikkében, amelyek (mint maga is utal rá) nemcsak az egyetemi könyvtárakra érvényesek. S hozzátehetjük: némelyik elgondolása épp a szocialista üzemszervezés és bérezés jelenlegi gyakorlatától egyáltalán nem áll távol.

Tömörítve közöljük, SZILÁGYI Tibor fordítása alapján, a cikket, amely "Modernizing the university library structure" címmel a College and Research Libraries 1970. júliusi számában (227-231.p.) jelent meg. A teljes magyar szöveg a KMK szakkönyvtárában F 4105 számon található.

Megemlítjük, hogy némileg rokon gondolatokat tartalmaz Wolfgang ZEDLITZ "Direktoriale, kollegiale, turnusmäßig wechselnde Leitung wissenschaftlicher Bibliotheken" c. cikke (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1970. 2.no. 87-99.p.). Referátumát lásd Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap. 1970. 357. tétel.

Az egyetemi könyvtárak dolgozóinak helyzetével kapcsolatban talán túlságosan is gyakran emlegetik, hogy a könyvtárosokkal nem bánnak megfelelően az egyetemi közösség egészében, de mindeddig alig irtak arról, hogyan bánnak velük a könyvtáron belül. Az alábbiakban olyan reformokat próbálunk felvázolni, amelyeket lehetséges és valószínűleg kívánatos volna magában a könyvtárban megvalósítani, függetlenül attól, hogy az egyetem hajlandó-e a könyvtárosok helyzetén a maga nagyobb közösségében javítani.

I.

Alapvető reformra volna szükség magában a könyvtári igazgatási módszerében. Az egyetemi könyvtárakra is hosszú ideje a hagyományos szervezeti struktúra, a több vízszintes rétegből összetett piramis jellemző. Mindegyik szint dolgozóit az egy szinttel magasabban elhelyezkedő vezetőknek tesznek jelentést, a vezetők pedig mindig az egy szinttel alattuk